

ANTONIO SAMMARTINO
via Tre Croci 13
86030 Montemitro/Mundimitar (CB), Molise
antonio.sammartino@email.it

OSVRT NA PROZODIJSKI SUSTAV MOLIŠKOHRVATSKOGA GOVORA

U članku autor pobliže analizira neke dijelove prozodijskoga sustava moliškohrvatskoga jezika – klitike, imenice muškoga i imenice ženskoga roda. Jezični su primjeri uzeti iz mundimitarskoga govora. Rad je temeljen na "Gramatici moliškohrvatskoga jezika", istoga autora.

KLJUČNE RIJEČI: *moliškohrvatski jezik, prozodija, klitika, mundimitarski govor*

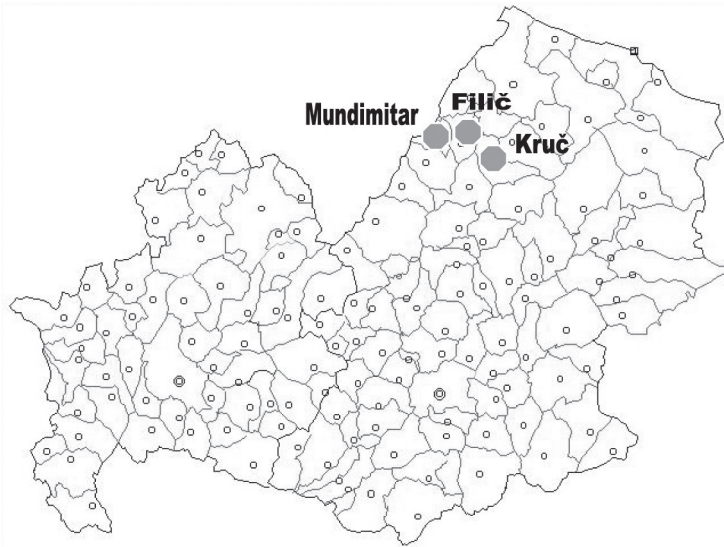

I. PREGOVOR

Ovom se studijom analizira dio prozodijskoga sustava moliškohrvatskoga jezika (imenica i glagola), koji u ovom trenutku predstavlja rijedak slučaj čvrsto ukorijenjenoga idioma, od kojega su se dalje razvile grane jedne druge "biljke". Jasnije rečeno: slavenski korijeni hrane rast grana koje pripadaju romanskom

podneblju i od kojega dobivaju limfu za svoje preživljavanje. Ta simbioza stvara, očito je, posebne plodove koji se mogu naći samo u ovoj zemlji, stoljećima zaboravljenoj, ali koja je upravo zbog toga tako zanimljiva jezikoslovlju te napose slavističkoj znanosti.

Podrijetlo moliškohrvatskoga sačuvano je u idiomu XV. stoljeća, rasprostranjenom duž istočne obale Jadrana. Prostor podrijetla jezika sužava se i može se bolje prepoznati ako se analiziraju značajke moliškohrvatskoga idioma očišćenoga od talijanizama. Vrijeme migracije stanovništva sigurno je uočiti turske invazije. Razni dokumenti bilježe vijesti koje se odnose na "Schiafone" na moliškom teritoriju. Još i danas "šklavunsk" se dijalekt govori u mjestima Mundimitar¹ (talijanski *Montemitro*), Kruč (tal. *Acquaviva Collecroce*) i Filič (tal. *San Felice del Molise*²). Ali njihova je prisutnost vidljiva, osim u mjestima koja sve do danas čuvaju izvorni jezik, i u drugim moliškim naseljima. To su Palata, Tavenna, Mafalda, San Giacomo degli Schiavoni, Petacciato, Montelongo te San Biase. Najstariji zapis potječe upravo iz jednoga od tih mjesta koja su izgubila svoj izvorni govor: iz "Capitolazioni"³ *Sancti Blasi* (tj. San Biase) godine 1508. saznajemo da vlasnik feuda Girolamo Carafa "...chiamò una colonia di 32 (...) famiglie di Schiavoni a popolare il paese, essendo stato quasi distrutto ed abbandonato pel terribile terremoto del 6 Dicembre 1456..."⁴

¹ Moja su jezična istraživanja temeljena upravo na mundimitarskom govoru.

² Od 1863. do 1929. nosi ime *San Felice Slavo*. Nakon toga, za vrijeme fašizma, mjestu je promijenjeno ime u *San Felice del Littorio*, da bi 1949. dobilo današnje ime.

³ Ugovor o predaji.

⁴ "... pozvaše jednu koloniju od 32 (...) šklavunske obitelji da se nastane u mjestu, koje je gotovo uništeno i napušteno zbog strašnog potresa od 6. prosinca 1456." (Michele Tanno: "San Biase – Il barone e i contadini", Ferrazzano, 2005: 33)

Analizirajući ovaj slavenski jezik u Apeninima, dobivamo više podataka o podrijetlu moliških naseljenika.

Razvoj glasa *jat* bez ikakve sumnje potvrđuje ikavsko podrijetlo naseljenika i navodi na zaključak da su bili prilično udaljeni od ekavskih ili (i)jekavskih područja te shodno tome nisu mogli biti pod njihovim utjecajem. Glas *jat* kod moliških Hrvata ima jedan jedini odraz: *dite, divojka, did, ist, lipo, bilo, slip, mbliko, zvizda, misečina* ("mjesec"), *sviča, mišat, bižat, bilit, svitlit, misto,avidok, cvitje*.⁵

S druge strane, obilježja koja karakteriziraju naš dijalekt nisu jednostrana: naravno da pripadnost štokavskoj grupi govora određuje pretežitost jezičnih elemenata, ali prisutnost raznih čakavskih elemenata određuje njegovo izvorište u štokavskom "pograničnom" području, svakako u kontaktu s Marulićevim jezikom. Očividno je da u moliškohrvatskom postoje riječi čije je podrijetlo bez sumnje čakavsko, npr. *malin* ("mlin"), *vazet* ("uzeti"), *zal* ("zao, zločest") ili *crikua* ("crkva").

S obzirom na određivanje poddijalekta kojemu pripada moliškohrvatski, sigurno je da se može ubrojiti u štakavske, npr. *štap, gušterica, go(di)šte* ("godina"), *prišt, kljište, moždane, puštit*, iako se i ovdje mogu naći šćakavski elementi kao *bešča* ("magarica") ili *nišče* ("ništa"), ali i *ništo* ("nešto").

Moliškohrvatski, dakle, pripada zapadnomu dijalektu – novoštokavsko-ikavskomu, štakavskomu poddijalektu.

Jezični primjer

Za činīt māizu se hōču krāve, se hōče voldārētj ol rālo. Krāve mās_hi prēgnīt se hōče jārām oš tēljuge. Pri se vřžahu zbīce za fērmāt tēljuge na jārām. E pa se òrašē. Rivāše sūtēmbra maše promišāt, pa àtūbra/nòvēmbra māsē_se pòsijat žīto. Pri za ga sījāt, žīto maše_se kumidāt s kurvelūnem jērke maše bīt līpo čist.

Za pòsijat se ùzāše na rālo dō_driveta na kōjī se vřžāše nāpri lēmēš. Se hītabu lihe. Dokle jena sījaše, jena čeljāde maše òrāt e jena ol dva čeljāda mahu capulijāt s budēndem za sočivāt brāzge. Žīto se nòsaše ù_dvānge. Oni ke sījaše, hōdāše usri lihe e hītaše jena jīt sīmo eš jena tāmō ke maše pòkrīt lihu. Liha nimaše bīt čuda širōka, sinò ne bi se pòkrila ruka. Ōni ke ùmāše čināše pur dva jīta ku jenu vōtu.

Na primāvēr se pōjaše plivīt žīto, gulīt trāva na-rūkami. E se òčistaše bōlje ke se mōrašē. Se hītaše kojo mālō nitrāta. Natūrālo se gōnaše gnjōj; samo ke gnjōj vādaše čuda trāvē! Kada ti dājāše ist rōb, oni sīme ke imaše hjen pādaše sēmāj ù_gnjōj e gnjōj iznēsāše čūda trāvē, pa maše gulīt trāvu nā_žīto.

⁵ Jedina je iznimka ekavizam *verjat* ("vjerovati", prezent *verjem, verješ, verje*, itd.). Ipak treba naglasiti da se možda ne radi o pravom ekavizmu, nego o obliku koji je došao izvorno iz čakavskog područja (ikavska ili mješovita ikavsko-ekavska grupa), kako je to rekonstruirao Milan Rešetar u *Die serbokroatischen Kolonien Südtaliens*. Na isti se način može objasniti prisutnost riječi *ope dvi* (< obedvi) ("obje"), što Rešetar smatra ekavizmom.

Kada rivāše lito, čēkaše ke dōjaše vrīme za pōžētī se glēdaše kada je ba zažūtīlo. Ma vēcē se glēdaše kada je ba se šūsīja kōlīno dō žīta – ta bīše njegova ūra. Kada se ženjaše, metitūre nōsahu lānduī mahu bīt sekolike naflāne jena izbane drūgoga e sve skūpa hōt nāpri. Ovi tēg se čināše s sīpēm. Se požēnje jena šāka žīta – ono ke ti mōre dīžāt rūka – ter ju pūjāš s drūgimi šāk nāza tēbe zgora stīnīši. Nāza onīhi ke ženjahu bīše sēmāj jena čeljāde ke kumbunaše hīžu, kūpaše šāke oš čināše snōpe. Ma one metitūre vēcē indelidžēnde, za čīni vrē, čināhu ōne hīže ke ōnī nāza čināše pri čīnīt snōpeī sūbito mōraše nāpunit hīžu eš vēzāt snōp.

Vēcēr sve s onīmī snōpī ke su čīnil, maju čīni lāče. Te lāče čēkahu nā_largo kada se fūnaše žēt sve ono ke īmaše. Pā, dō_sakoga lārga, maše se gōnīt oš pōnīt sekolīko di īmaše gūvno za čīnīt hlādnu. Ovo se rēcē ke ma se "vōžīt". Moraše vōžīt s trāljom ol s kārēti. Kada si fūnīja hlādnu, pa jūtrīm maš pōče hītāt vřšalj. Pri maše si lēštat gūvno, ke maše bīt līpo rāvno oš sočāno.

Moraše vřšīt jeno deset lāčī nā_dan. Se čināše vřšalj e se čakāše s jenom stīnom. Krāve ol mīle gōnahu ovu stīnu ke bīše vēcēna na jārām s jenīme štāpēm (tīra) ke īmaše jenu gāvūtu. Na tu gāvūtu grēdāše drugi tōc drīveta ke dīžāše stīnu. Stīna čakāše žīto; ōstanahu šāke zdōla, tēr maše se zbīrīt vřšalj. đvō bīše jena "tōkana". Za saki vřšalj mahu se čīnīt pet tōkani. Saku tōkanu gōnaše jena čeljāde.

Ma se pōmēst plōvico gūvna za moč izvījatī se zābre žīto ke poje dōl oš slāma ke ōstane gōr. Kada je se ōdjala slāma velka, pa s lōpatom se more palījāt za čīni "kāndīr". Dōp maše se kurvēlāt. Pūndāše kūrvelu nā_vil ke se māndenāše zgora žābe. Žāba bīše jena kāndūn s gāvutom ōl, nīke vōte, bīdaše pur jena pōstō. Jēna s rušētem ti mēčaše žīto na kūrvel. Nāko sīmo-tāmo s kūrvelom, žīto se ōčīstaše, koja slāmīca ke je ba ōstala īdjaše na vīrho lindzulūna e žīto pādaše zdōla. Do lindzulūna vřžaše žīto ū_vriče e ga mōraše pōnīt dōma.⁶

Ovim istraživanjem želim dati uvid u neke dijelove jezičnoga sustava moliškohrvatskoga, koji je u XXI. stoljeću konačno doživio svoje normiranje. Zanimljivo je produbiti i osvijetliti značajke koje obilježavaju taj naš slavenski jezik, "zamrznut" u romanskom okruženju: raširena uporaba imperfekta, prilagodba imenica srednjega roda ili jedinstvena i čvrsto ukorijenjena prozodija. U ovom se istraživanju osvrćem upravo na ovaj posljednji, temeljni sustav koji sam analizirao, na prozodijski sustav klitičkih oblika te imenica muškoga i ženskoga roda.

2. ISTRAŽIVANJE MOLIŠKOHRAVTSKOGA (MJESNOGA GOVORA MUNDIMITRA)

Rezultati koje ovdje izlažem proizlaze iz analiza provedenih prilikom istraživanja za izradu rječnika i gramatike moliškohrvatskoga jezika.

Opskrbivši se digitalnim pomagalima, snimao sam govor izvornih govornika u Mundimitru, podijelivši ih prema dobi, spolu i socijalnom položaju.

Snimkama sam zabilježio:

⁶ Odlomak teksta iz knjige: Sammartino, 2006^a: 24.

- pojedinačne riječi, s posebnim osvrtom na one sa specifičnim značajkama, kao npr. riječi s dva naglasaka;

- riječi umetnute u različite kontekste, za istraživanje njihovih klitičkih oblika;

- rečenice i razgovor o različitim temama, kako bih zabilježio fonetske i fonološke različitosti jezičnog izričaja, npr. kod pripadnika različitih generacija.

U suradnji s dr. Snježanom Marčec i dr. Mirom Menac Mihalić izvršio sam neposrednu analizu snimljenoga govornog materijala, koji je zatim bio podvrgnut fonetskoj obradi dr. Damira Horge na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Te su analize potvrdile postojanje četveronaglasnoga sustava u moliškohrvatskom idiomu, ali i – prethodno samo pretpostavljeno – postojanje dvaju naglasaka na jednoj riječi.

3. PROZODIJSKI SUSTAV MOLIŠKOHRAVTSKOGA GOVORA

3.1. Inventar i distribucija

Moliškohrvatski ima četiri naglasaka, dva silazna i dva uzlazna:

- kratkosilazni	˘	brät ("brat")	přst ("prst")
- dugosilazni	ˆ	grâd ("mjesto; grad")	kônj ("konj")
- kratkouzlazni	`	kùčak ("pas")	kòrito ("korito")
- dugouzlazni	´	ríča ("riječ")	rúka ("ruka")

Navedeni su primjeri jednostavne riječi, koje imaju jedan naglasak. Ali neobična je značajka moliškohrvatskoga u tome da jedna te ista riječ može imati u istome izričaju dva naglasaka, i to u sljedećim kombinacijama:

a) kratkouzlazni + kratkosilazni naglasak:

govòràt ("govoriti")
pisàt ("pisati")
lèjīt ("čitati")
pètàk ("petak")
pàpàr ("papar")
sìràk ("sirak")
dìtič ("dječaćić")

b) kratkouzlazni + dugosilazni naglasak:

klòbûk ("šešir")
kospòdâr ("gospodar")
kòlâč ("okrugao kolač")
Filìč ("San Felice del Molise" – mjesto u pokrajini Molise)
pèčûrka ("gljiva")

mâûč ("četveronoške, poput mačke")

Ûzmâ ("Uskrs")

Osim već opisanih pravila, postoje i druga, na kojima se temelji naglašavanje riječi u moliškohrvatskome:

a) jednosložne riječi mogu imati samo silazni naglasak:

npr. *mš* ("miš")

sît ("sit")

mbli̇t ("mljeti")

snî̇t ("sanjati")

tkâ̇t ("tkati")

sîn ("sin")

mô̇r ("more")

nô̇s ("nos")

pô̇t ("znoj")

sô̇ ("sol")

pî̇r ("svadba")

b) višesložne riječi mogu na prvome slogu imati svaki naglasak:

- kratkosilazni: *slâ̇ma* ("slama"), *mô̇ždane* ("mozak")

- dugosilazni: *mû̇tni* ("mutni"), *klâ̇sje* ("klas")

- kratkouzlazni: *Blâ̇ženica* ("Bogorodica"), *štò̇kodi* ("nešto")

- dugouzlazni: *mû̇ka* ("brašno"), *hlâ̇dnja* ("snopovi žita")

c) na srednjem slogu mogu također biti razni naglasci:

- kratkosilazni: *marè̇la* ("baka"), *parè̇ndice* ("proslava zaruka")

- dugosilazni: *kumâ̇ra* ("kuma"), *užâ̇ndza* ("užina")

- kratkouzlazni: *Mundî̇mitar* ("Montemitro"), *zmijè̇rina* ("zmijurina")

- dugouzlazni: *kokó̇ša* ("kokoš"), *metlî̇na* ("zrak koji navješćuje snijeg")

d) na zadnjem slogu višesložne riječi mogu biti samo silazni naglasci:

- dugosilazni: *kospò̇dâr* ("gospodar"), *kavâlî̇r* ("jahač")

- kratkosilazni: *pipî̇jât* ("pušiti"), *svidò̇k* ("svjedok")

e) pomoću naglaska mogu se razlikovati riječi koje se jednako pišu, ali imaju različito značenje:

npr.: *dû̇g* ("dûg") *dÿ̇g* ("dÿg")

kù̇pî̇t ("kùpiti") *kÿ̇pit* ("kÿpiti")

mâ̇lo ("mâlo") *mà̇lo* ("màlo")

kâ̇k ("kao") *kâ̇k* ("kaki")

bâ̇dat ("dirati") *bà̇dât* ("paziti")

tâ̇k ("tako") *tâ̇k* ("potpetica")

4. KLITIČKI OBLICI

Enklitike su nenaglašeni oblici osobnih i povratnih zamjenica kad uz njih dolazi imperativ: *me, mi, te, ti, se, si, mu, ga, joj, ju, nam, nas, vam, vas, hi, njim*.

Npr.: <i>izi ga</i>	[iži_ga]	("pojedi ga")
<i>daj mu</i>	[däj_mu]	("daj mu")
<i>vami hi</i>	[vämí_hi]	("uzmi ih")
<i>vrnite njim</i>	[vrńite_njim]	("vratite im")
<i>napimo se</i>	[nàpimo_se]	("napijmo se")
<i>zabi ju</i>	[zàbí_ju]	("zaboravi ju")

Važno je naglasiti da se u tim oblicima, kada uz imperativ dolaze enklitički oblici zamjenica, prilikom konjugacije 2. lica jednine izgovara nastavak *-i*, koji se inače u moliškohrvatskome izgubio u 2., 3. i 4. konjugaciji.⁷ To je vidljivo u primjerima: *vazet* ("uzeti"), 2. l. jednine: *vâm*, ali u ovom slučaju: *vami ga*; ili *zabit* ("zaboraviti"), 2. l. jednine: *zâb*, *zabi ju*.

Proklitike se naslanjaju na riječ koja slijedi, a to su:

a) nenaglašeni oblik glagola *bit* ("biti"), ili kad dolazi sam, ili kad služi za tvorbu perfekta: *se/si, si, je, smo, ste, su*.

Npr.: <i>Vi ste nazbolje</i>	[vî ste_nàzbolje]	("Vi ste najbolji")
<i>Je doša rano</i>	[je_dòšâ rāno]	("Došao je rano")
<i>Smo vazel tren skupa</i>	[smo_vāzel trēn sküpa]	("Išli smo zajedno na vlak")

b) nenaglašeni oblici glagola *tit* ("htjeti"), koji služe za tvorbu futura: *ču, češ, će, čmo/mo, šte, te*.

Npr.: <i>Ču riva sutra</i>	[ču_riva sùtra]	("Stići ću sutra")
<i>Šte imat čuda tega</i>	[šte_ìmat čüda tēga]	("Imat ćete mnogo posla")
<i>Sekolike te igrat</i>	[sekolíke te_igrät]	("Svi će plesati")

c) aorist nenaglašenog oblika glagola *bit* ("biti"), koji služi za tvorbu kondicionala: *bi, bi, bi, bismo/bimo, biste, bi*.

Npr.: *Si biste dol, bi bilo bolje* [si_biste_dòl, bi_bílo bōlje] ("Bilo bi bolje, da ste došli")

d) kratki oblici glagola *imat* ("morati") kada se koriste kao modalni glagol, bilo u prezentu (*mam/am, maš/laš, ma, mam, mate, maju*) bilo u imperfektu (*mahu, maše, maše, mahmo, mahte, mahu*). To pravilo vrijedi i za niječni oblik.

Npr.: <i>Mam po doma</i>	[mam_pô dōma]	(= "Moram ići kući")
<i>Sinoč mahte kandat</i>	[sīnoč mahte_kāndät]	(= "Sinoč ste morali pjevati")
<i>Dica nimaju pit vino</i>	[dìcâ nimaju_pìt vīno]	(= "Djeca ne smiju piti vino")

⁷ Moliškohrvatski ima četiri konjugacije:

1. konj. na <i>-am</i>	<i>gled-am</i>	("gledam")
2. konj. na <i>-em</i>	<i>per-em</i>	("perem")
3. konj. na <i>-jem</i>	<i>da-jem</i>	("dajem")
4. konj. na <i>-im</i>	<i>rab-im</i>	("radim")

e) nenaglašeni oblici osobnih i povratnih zamjenica, kada ne dolaze uz imperativ: *me, mi, te, ti, se, si, mu, ga, joj, ju, nam, nas, vam, vas, hi, njim*.

Npr.: <i>Me gledate eš mučite</i>	[me_glědate eš_mučîte]	("Gledate me i šutite")
<i>Joj govoru zla</i>	[joj_gòvoru zlá]	("Govore loše o njoj")
<i>Oganj nas tepli</i>	[òganj nas_tèplí]	("Vatra nas grije")

f) prijedlozi, u nekim kontekstima.

Npr.: <i>na Uzma</i>	[na_Ŭzmâ]	("za Uskrs")
<i>u dubrav</i>	[u_dùbrav]	("u šumi")
<i>za tebe</i>	[za_tébe]	("za tebe")

Često preuzimaju naglasak ili ga dijele s riječju uz koju dolaze:

Npr.: <i>na nebo</i>	[nä_nebo]	("na nebu")
<i>u criku</i>	[ù_críkê]	("u crkvi")
<i>za menom</i>	[zà_menom]	("za mnom")

Ovom prilikom djeluje glasovna promjena jotacije, pri čemu se produljuje osnova riječi uz koju se proklitika nalazi:

Npr.: <i>u oganj > u-j-oganj > u joganj</i>	[ü_joganj]	("u vatri")
<i>u uš > u-j-uš > u juš</i>	[ü_juš]	("u ušima")

g) neki veznici: *oš, eš*.

Npr.: <i>Ja eš ti</i>	[jâ eš_tî]	("Ja i ti")
<i>Ideš oš piješ</i>	[iděš oš_pijěš]	("Jedeš i piješ")

5. NAPOMENE O NAGLAŠAVANJU IMENICA MUŠKOGA RODA

a) Jednosložne imenice muškoga roda mogu imati samo silazne naglaske (^ "), a prema sljedećim kombinacijama dijelimo ih na pet tipova:

NOM. JEDN.	GEN. JEDN.
1. <i>têg</i> ("posao")	<i>têga</i>
2. <i>pût</i> ("put")	<i>púta</i>
3. <i>nôs</i> ("nos")	<i>nòsa</i>
4. <i>râk</i> ("rak")	<i>ráka</i>
5. <i>přst</i> ("prst")	<i>přsta</i>

b) Višesložne imenice mogu imati sve naglaske (" ^ "), s brojnim varijacijama naglašavanja. Npr.:

NOM. JEDN.	GEN. JEDN.
1. <i>klüpkö</i> ("klupko")	<i>klüpkä</i>
2. <i>čäva</i> ("čavao")	<i>čävlja</i>
3. <i>bäk</i> ("bik")	<i>bäka</i>
4. <i>bacil</i> ("najstariji brat")	<i>bacila</i>
5. <i>bäkšč</i> ("pupoljak")	<i>bäkiča</i>
6. <i>pètäk</i> ("petak")	<i>pétka</i>
7. <i>bufü</i> ("bufü, glazbeni instrument")	<i>bufüja</i>
8. <i>gräd</i> ("grad")	<i>gräda</i>
9. <i>cvütje</i> ("cvijeće")	<i>cvütjeta</i>
10. <i>brüstr</i> ("brijest")	<i>brüstra</i>
11. <i>bäboškar</i> ("dugorepa sjenica")	<i>bäboškara</i>
12. <i>karägulj</i> ("sokol")	<i>karägulja</i>
13. <i>bäturak</i> ("klip rogoza")	<i>bätürka</i>
14. <i>kospòdär</i> ("gospodar")	<i>kospodára</i>
15. <i>víno</i> ("vino")	<i>vína</i>
16. <i>čeljáde</i> ("osoba")	<i>čeljáda</i>
17. <i>díte</i> ("dijete")	<i>díteta</i>

c) Imenice koje u nominativu jednine na zadnja dva sloga imaju slijed naglasaka ` i ^ (*kospòdär*, *klòbük*, *frabikätür* itd.) u genitivu i dativu jednine te u nominativu množine na predzadnjem samoglasniku imaju dugouzlazni naglasak.

NOM. JEDN.	GEN. JEDN.	NOM. MN.
<i>kospòdär</i> ("gospodar")	<i>kospodára</i>	<i>kospodáre</i>
<i>klòbük</i> ("šešir")	<i>klobúka</i>	<i>klobúke</i>
<i>frabikätür</i> ("zidar")	<i>frabikatúra</i>	<i>frabikatúre</i>
<i>kòtä</i> ("kotao")	<i>kótla</i>	<i>kótle</i>
<i>kambànâr</i> ("zvonik")	<i>kambanára</i>	<i>kambanáre</i>
<i>kàndün</i> ("kamen")	<i>kandúna</i>	<i>kandúne</i>
<i>pòstô</i> ("cipela")	<i>postóla</i>	<i>postóle</i>
<i>dženèrà</i> ("general")	<i>dženerála</i>	<i>dženerále</i>

d) Imenice koje u nominativu jednine na zadnja dva sloga imaju slijed naglasaka ` i ^ (*pètäk*, *šibäk*, *svidök* itd.) u genitivu i dativu jednine te u nominativu množine imaju na predzadnjem slogu pretežno dugouzlazni naglasak, osim kod umanjenica, kod kojih je redosljed naglasaka isti.

NOM. JEDN.	GEN. JEDN.	NOM. MN.
<i>pètāk</i> ("petak")	<i>pétka</i>	<i>pétke</i>
<i>šibāk</i> ("šipak")	<i>šípka</i>	<i>šípke</i>
<i>svidök</i> ("svjedok")	<i>svidóka</i>	<i>svidóka</i>
<i>dùpčac</i> ("dubačac")	<i>dúpčca</i>	<i>dúpčce</i>
<i>bosànāk</i> ("bosonogi dječak")	<i>bosánka</i>	<i>bosánke</i>
<i>ražānj</i> ("ražanj")	<i>rážnja</i>	<i>rážnje</i>

e) Umanjenice, koje u nominativu jednine na zadnja dva sloga imaju slijed naglasaka ` i ` (*đitīč*, *kònjīč*, *kòzlič* itd.) u ostalim padežima u kojima dobivaju nastavak gube kratkosilazni naglasak, a zadnji zatvoreni slog postaje otvoreni:

NOM. JEDN.	GEN. JEDN.	DAT. JEDN.	NOM. MN.
<i>đitīč</i> ("djetesce")	<i>đitiča</i>	<i>đitiču</i>	<i>đitiča</i>
<i>kònjīč</i> ("konjić")	<i>kònjiča</i>	<i>kònjiču</i>	<i>kònjiča</i>
<i>kòzlič</i> ("kozlič")	<i>kòzliča</i>	<i>kòzliču</i>	<i>kòzliča</i>
<i>pjatinič</i> ("tanjurić")	<i>pjatičiča</i>	<i>pjatiču</i>	<i>pjatičiča</i>
<i>kolàčič</i> ("kolačić")	<i>kolàčiča</i>	<i>kolàčiču</i>	<i>kolàčiča</i>
<i>klobùkič</i> ("šeširić")	<i>klobùkiča</i>	<i>klobùkiču</i>	<i>klobùkiča</i>

f) Kada je kod imenice muškoga roda u genitivu množine nastavak *-i*, ona se ponekad izgovara dugosilaznim naglaskom na nastavku:

NOM. JEDN.	GEN. MN.
<i>kônj</i> ("konj")	<i>kónji/kònjī</i>
<i>dûb</i> ("hrast")	<i>dûbi/dûbī</i>

6. NAPOMENE O NAGLAŠAVANJU IMENICA ŽENSKOGA RODA

a) Imenice ženskoga roda, osim imenice *mat*, imaju najmanje dva sloga, a u nominativu jednine imaju sljedeće naglaske:

- kratkosilazni na prvome slogu, npr. *bīčva* ("čarapa"), *hālja* ("haljina"), *māčkica* ("mačkica");

- dugosilazni na bilo kojem slogu, osim na zadnjem, npr. *zāva* ("zaova"), *šemunīta* ("glupača");

- kratkouzlazni na bilo kojem slogu, osim na zadnja dva, npr. *kūdilja* ("preslica"), *kaškavūneska* ("nadjev za kolač"), *hamadārija* ("ostatak");

- dugouzlazni na predzadnjem slogu, npr. *žéna* ("žena"), *gláva* ("glava"), *maglína* ("magla"), *sparužína* ("biljka šparoge");

- kratkouzlazni + dugosilazni, npr. *divôjka* ("djevojka; djevojčica"), *matêtina* ("jutarnja crkvena zvonjava"), *màndîra* ("pregača"), *kùčina* ("kuhinja"). Naglasak se kod posuđenica može nalaziti i na zadnjem slogu, npr. *čitâ* ("grad"), *gualitâ* ("kakvoća, kvaliteta; vrsta").

b) Imenice koje u nominativu jednine na predzadnjem slogu imaju dugouzlazni naglasak, imaju u genitivu i instrumentalu jednine te u genitivu množine na zadnja dva sloga slijed naglasaka ` i ^ . Npr.:

NOM. JEDN.	GEN. JEDN.	INSTR. JEDN.	GEN. MN.
<i>gláva</i> ("glava")	<i>glâvê</i>	<i>glâvôm</i>	<i>glâvî</i>
<i>maglína</i> ("magla")	<i>maglinê</i>	<i>maglinôm</i>	<i>maglinî</i>
<i>rúka</i> ("ruka")	<i>rùkê</i>	<i>rùkôm</i>	<i>rùkî</i>

Kada u genitivu množine imenici prethodi prijedlog *do*, prvi naglasak često prelazi na prijedlog, što uzrokuje izostavljanje zadnjega naglašenog samoglasnika te imenice: nom. jedn. *nóga* ("stopalo; noga") → gen. mn. *dòinôg*, nom. jedn. *žéna* ("žena; supruga") → gen. mn. *dòižên*.

Riječ *kokôša* ("kokoš"), nekoć imenica i-promjene, sačuvala je u nominativu množine na prvome slogu svoj izvorni kratkosilazni naglasak `: *kòkoše*.

c) Riječ *divôjka* ("djevojka; djevojčica"), suprotno pravilima 2. deklinacije, u vokativu jednine ima drugačiji naglasak i nastavak od onoga u nominativu; ima ustvari nastavak *-o*, s kratkosilaznim naglaskom na prvome slogu: *dîvojko*.

7. ZAKLJUČAK

Pet stoljeća jezičnoga preživljavanja i socijalna prilagodba doveli su do jezičnih gubitaka, kao npr. gubljenje srednjega roda i vokativa, promjenu imenica ženskoga roda i-promjene te drugo.

Upravo te povijesne okolnosti omogućuju uvid u jezični razvoj tako jedinstven i nesvakidašnji; danas mirne duše možemo govoriti o moliškohrvatskome jeziku (koji izvorni govornici zovu "na-našo") posebnom i neponovljivom. Njegov je razvoj tekao usporedo s onim talijanskoga jezika i talijanskih dijalekata, usko se preplićući njime, ali istovremeno je ostao sačuvan njegov čvrsti, najdublji slavenski korijen.

LITERATURA

Josip A r a n z a, "Woher die südslavischen Colonien in Südtalien", *Archiv für slavische Philologie*, 14, Berlin, 1892, str. 78-82.

Teodoro B a d u r i n a, *Rotas Opera Tenet Arepo Sator*, Roma, 1950.

Charles B a r o n e, *La parlata croata di Acquaviva Collecroce. Studio fonetico e fonologico*, Firenze, 1995.

Walter Breu / Giovanni Piccoli, *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*, Campobasso, 2000.

Dalibor Brozović, "O govoru moliških Hrvata", *Slobodna Dalmacija*, Split, 31. XII. 1968., 1.-2. I. 1969., str. 8.

John Felix Clissa, *Naš jezik/English – Molisan-croatian/English a vocabulary*, Naše tri grad – Molisan Croatian Cultural Association of Western Australia Inc., East Victoria Park, 2000.

John Felix Clissa, *The fountain and the squeezebox (La Fontana e L'Organetto / Funda aš Orginet)*, Naše tri grad – Molisan Croatian Cultural Association of Western Australia Inc., East Victoria Park, 2001.

Kazimir Gamulin, priredio, *Pučko pjesništvo Moliških Hrvata. Narodne pjesme s notnim zapisima i bibliografijom*, Društvo prijatelja Moliških Hrvata, Split, 1994.

Angelo Genova, *Ko jesmo... bolje: Ko bihmo?!*, Vasto, 1990.

Emil Heršak, "Hrvati u talijanskoj pokrajini Molise", *Teme o iseljeništvu*, br. 11, Centar za istraživanje migracija, Zagreb, 1982.

Snježana Hozjan, *Južna Italija (Hrvatski jezik – Najnowsze dzieje języków słowiańskich – Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej)*, Opole, 1998.

Stjepan Krpan, *Od Karaša do Biferne. Zapisi o Hrvatima u Rumunjskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Austriji i Italiji*, Zagreb, 1988.

Josip Lisac, "Dva moliškohrvatska rječnika", *Mogućnosti*, god. 47, br. 10-12, 2000, str. 153-156.

Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1. – Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing, Zagreb, 2003.

Mira Menac-Mihalić, "Dva moliškohrvatska rječnika", *Hrvatska matica iseljenika – Hrvatski iseljenički zbornik 2002.*, Zagreb, 2001.

Mira Menac-Mihalić / Antonio Sammartino, "Adaptacija talijanizama u moliškohrvatskom govoru Mundimitra", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 2003.

Ivan Mimica, "Usmene i pučke pjesme molizanskih Hrvata", *Adrias*, sv. 6-7, Split 1995-1997.

Žarko Muljačić, "Su alcuni effetti del bilinguismo nella parlata dei Croati molisani", *CNR, Bilinguismo e diglossia in Italia*, Pisa, 1971.

Pierino Neri, *I Paesi Slavi del Molise (Guida turistico-culturale)*, Campobasso, 1987.

Agostina Piccoli, "Prolegomena za rječnik govora Montemitra", *Filologija*, 22-23, 1994.

Agostina Piccoli, "Fonološki prikaz govora u Montemitru – primjer jezika moliških Hrvata", *Hrvatska Obzorija*, br. 4, Split, 1995.

Agostina Piccoli, "Prelazak riječi u pasivni sloj u govoru moliških Hrvata", *Filologija*, 30-31, 1998.

Agostina Piccoli / Antonio Sammartino, *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro / Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*, Fondazione "Agostina Piccoli", Matica hrvatska, Montemitro, Zagreb, 2000.

Johann Georg Reissmüller, "Slavenske riječi u Apeninima", *Frankfurter Allgemeine*, br. 212, 1969.

Milan Rešetar, *Die serbokroatischen Kolonien Südtaliens*, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Wien, 1911.

Antonio Sammartino, priredio, *Ali tagliate – parole di un libro incompiuto. / Podrezana krila – riječi nedovršene knjige (In ricordo di Agostina Piccoli / U spomen Agostine Piccoli)*, Vasto, 1999.

Antonio Sammartino, "Studio toponomastico del territorio di Montemitro", *Folia onomastica croatica*, 2001.

Antonio Sammartino, priredio, *Segni e memorie di cinque secoli di storia / Znakovi i uspomene na pet stoljeća povijesti*, Fondazione "Agostina Piccoli", Montemitro, 2001. U knjizi: Mira Menac-Mihalić: *Odnosi talijanskoga i hrvatskoga u Mundimitru*; Tihana Petrović: *Moliškohrvatsko jezično blago kao pokazatelj sačuvanih tradicijskih pojava*; Sandro Galantini: *La presenza allogena nell'area adriatica centrale*.

Antonio Sammartino, priredio, *S našimi riči / Con le nostre parole – raccolta di componimenti in croato-molisano*, Fondazione "Agostina Piccoli", Montemitro, 2004.

Antonio Sammartino, *Grammatica della lingua croato-molisana / Gramatika moliškohrvatskoga jezika*, Fondazione "Agostina Piccoli", Profil international, Montemitro, Zagreb, 2004.

Antonio Sammartino, *Moliški Hrvati: petstoljetno očuvanje kulturno-jezične baštine i suvremena praksa*, Sveučilište u Rijeci – Zavičajnost, globalizacija i škola, Gospić 2006.

Antonio Sammartino, *Sime do simena (Il seme dal seme / Sjeme od sjemena)*, Fondazione "Agostina Piccoli", Montemitro, 2006.

Antonio Sammartino, priredio, *S našimi riči 2 / Con le nostre parole – 2^a raccolta di componimenti in croato-molisano*, Fondazione "Agostina Piccoli", Montemitro, 2007.

Giacomo Scotti, *Z one bane mora – tragom hrvatskih naselja u srednjojužnoj Italiji*, Rijeka 1980.

Giacomo Scotti, *Hrvatski trokut u Italiji*, Društvo hrvatskih književnika, Rijeka, 2006.

Anita S u j o l d ž i ć / Božidar F i n k a / Petar Š i m u n o v i ć / Pavao R u d a n, "Jezik i porijeklo stanovnika slavenskih naseobina u pokrajini Molise, Italija", *Rasprave zavoda za jezik*, sv. 13, 1987.

Petar Š i m u n o v i ć, "Šklavunske naseobine u južnoj Italiji i naša prva zapisana bugarščica", *Narodna umjetnost*, br. 21, 1984.

Michele T a n n o, *San Biase – Il barone e i contadini*, Ferrazzano, 2005.

Božidar V i d o v, *Vocabolario in dialetto delle località dell'isola linguistica croata nel Molise*, Toronto, 1972.

Božidar V i d o v, *Grammatica del dialetto ikavo-štokavo delle località dell'isola linguistica croata nel Molise. Montemitro – San Felice – Acquaviva Collecroce / Gramatika ikavsko-štokavskog govora stanovnika hrvatskog podrijetla Mundimitra – Sti Filića – Kruča u pokrajini Molise*, Toronto 1974.

CENNI SUL SISTEMA PROSODICO DELL' IDIOMA CROATO-MOLISIANO

RIASSUNTO

Vari documenti riportano notizie riguardanti gli "Schiavoni" nel territorio molisano. Ancora oggi il dialetto "schiavone" è parlato nei paesi di Montemitro (croato Mundimitar), Acquaviva Collecroce (Kruč) e San Felice del Molise (Filić).

In questo studio si dà un primo sguardo sul sistema linguistico del croato molisano, approfondendo alcuni aspetti che più caratterizzano questa lingua slava "congelata" in un ambiente romanzo: oltre ad esempio l'uso esteso dell'imperfetto o l'adattamento dei neutri, interessante è la sua particolare e fortemente radicata prosodia. E' proprio quest'ultimo basilare aspetto che è stato analizzato, attraverso il sistema prosodico delle forme clitiche, dei sostantivi maschili e femminili. Si descrivono le caratteristiche dell'accentazione nel dialetto slavo molisano, che mostra la presenza di un sistema piuttosto ricco, con quattro accenti – due lunghi e due brevi; oltre a specifiche caratteristiche, come p.es. la singolarità del croato molisano che può presentare due accenti nella stessa parola (breve ascendente Ó + lungo discendente Ô, oppure breve ascendente Ó + breve discendente ø).

Come altri studi, anche questo porta a una considerazione: l'evoluzione del croato molisano si è logicamente intrecciata con l'italiano ed i suoi dialetti, ma ha conservato straordinariamente le sue radici più profonde.

PAROLE CHIAVE: *lingua croato-molisana, prosodia, forme clitiche, parlata di Montemitro*